

Fremtidsarkæologi

Kristoffer Buck Pedersen, chefarkæolog, Museerne Vordingborg

Dansk arkæologi har siden den nye museumslovs ikrafttræden gennemgået en forandring. Den er blevet mere professionel: udgravere ligner ikke mere vagabonder, der har taget deres ældste tøj på på udgravning. Vores udstyr matcher det, entreprenørerne bruger, og vi er efterhånden blevet ligeværdige samarbejdspartnere for bygherrer, planlæggere og interessenter. Det er dog ikke på alle områder, vi er fulgt med. Arkæologiens administrative struktur afspejler stadig 1970'ernes museumslandskab; den er ikke optimeret til de krav, der blandt andet stilles til forskning i dag.

Ingen ved hvordan det arkæologiske danmarkskort ser ud om få år. Efter den 'nye' museumslov trådte i kraft i 2002, har strukturen af arkæologiske enheder ikke været diskuteret så indgående, som der nu er lagt op til.

De nuværende arkæologiske ansvarsområder afspejler de behov, der var i 1970'erne. Ifølge den internationale evaluering af den danske arkæologiske virksomhed, er denne struktur blevet overhalet af virkeligheden, hvilket har ført til museumsudredningens anbefalinger om at samle den arkæologiske virksomhed på færre enheder.

Den internationale evaluering fremhævede både gode og dårlige sider af den danske arkæologi. Blandt de gode er den lokale forankring arkæologien har gennem dens tilknytning til lokalmuseer. Blandt de dårlige, at resultatet af udgravningerne sjældent kommer længere end til en udgravningsberetning, og at der ikke er nogen overordnet strategi for forskning og prioritering på udgravninger. Dette er grunden til de forandringer, som vi står overfor, sammen med et pres på politikere fra bygherrer, der til en hver tid vil mene, at de udgravninger de betaler for er for dyre.

Det seneste årtis store byggeaktivitet, og de arkæologiske undersøgelser dette har affødt, har gjort, at der er sat lighedstegn mellem arkæologi og kapitel 8 arbejde. Det arkæologiske feltarbejde og afrapporteringen, finansieret af private bygherrer, er blevet et mål i sig selv, og det følgende skridt – forskningen og publiceringen – er i stor stil blevet overset eller 'gemt til en regnvejrsdag'. Det er

bemærkelsesværdigt, at i en periode, hvor antallet af udgravninger og fastansatte arkæologer steg eksplosivt, er antallet af publikationer ikke steget tilsvarende. Tværtimod: i denne periode har vi blandt andet sagt farvel til flagskibet *Journal of Danish archaeology*.

Lighedstegn mellem arkæologi og kapitel 8 arbejde dur ikke. Arkæologi er meget mere end de få paragraffer, man får præsenteret som bibel efter endt universitetsuddannelse. Det er det de fremtidige arkæologiske enheder på museerne skal afspejle, og det er det vi skal holde fast i, så vi igen kan få førertrøjen på og blande os med de store på den europæiske scene.

Og nøgleordet er naturligvis forskning, og formidling af forskningsresultater, ikke mindst til et videnskabeligt publikum. Forskning er museumsverdensens sex. Der bliver talt en del om det. Det er det der reproducerer vores idéer og bringer os videre. Men samtidigt er det også det der er svært at få tid til i en hverdag med lokalplaner og skingre ringetoner. Og at bruge weekenderne på forskning? Det var noget man gjorde i gamle dage! Det passer simpelthen ikke ind i moderne arkæologers tidsplaner. Hvis vi bliver i terminologien, kan man sige, at museumsarkæologien har brug for en parterapeut, til at komme tilbage på sporet igen. Og denne parterapeut kunne være museumsudredningen.

Større enheder

Større enheder vil give arkæologien nogle nye og mere frugtbare betingelser. De arkæologer, der nu er løstansatte på skift på forskellige museer, får

mulighed for fastansættelse. Ud over bedre arbejds- vilkår, kan enhederne også sikre en bedre kvalitet i udgravningerne ved at have en stab af arkæologer med forskellige specialeområder, således at alle tids- perioder og anlægstyper er dækket af kompetente udgravningsledere. Selvbærende faglige miljøer og højere specialisering vil, hvis det bliver forvaltet rigtigt, føre til bedre kvalitet og bedre forsknings- miljøer.

Det er dejligt nemt at komme med sådan nogle udmeldinger uden at have penge i lommen til at finansiere. Der er ikke sat penge af til forskning i de udgravninger bygherrer betaler os for at udføre. Det beskedne overhead på 25 % dækker knap nok de omkostninger, der er forbundet med at lave ud- gravninger og skrive beretninger. Lige nu ser det heller ikke ud til, at bygherrer skal betale for forskning og publicering i fremtiden, selvom dette finder sted i andre lande.

Museerne forpligter sig til at forske i de data og oldsager, der bliver en del af deres samlinger gennem nødudgravningerne, men da der ikke automatisk er penge til forskning, vil en stor udgravningsaktivitet afstedkomme et stort hul, der hvor forskningen skulle have været. Og dette hul virker så meget større efter en højkonjunktur, hvor nogle af skrivebordene nu står tomme hen.

Måske kan man bruge tidspunktet til at indvende, at der er blevet gravet for meget de seneste år. Udgangs- punktet for udgravninger bør være forsknings- baserede prioriteringer. Alle udgravninger skal være forskningsgravninger med en klar målsætning, og en strategi for hvordan resultatet kan passe ind i den eksisterende forskning, samt en fremtidig plan for publicering. Set i det lys burde flere udgravninger nok være stoppet i prøvegravningsfasen. Hvis vi sætter os for at blive bedre til at prioritere, og dermed også grave mindre, vil det sandsynligvis føre til politisk velvilje, og dermed også bedre vilkår for arkæologien.

De nye enheder skal have finansieret deres sagsbehandling, og pengene skal komme fra de kommuner, de dækker. Men som min hovedtese siger: arkæologi er meget mere end kapitel 8 arbejde, og udgravningsrapporten er kun begyndelsen.

Det handler for museerne om at skabe og ved- ligeholde politisk velvilje. Det kan ske ved at udvikle den arkæologiske formidling hen i retning mod det de i udlandet kalder 'public archaeology', på dansk 'arkæologi som værdiskaber' (www.kulturarvsomvaerdi.dk). Og ved at forske, så der er noget indhold at formidle. Forskning er en statusvare, som kommunerne kan være stolte af at bidrage til. Et museum, der forsker, kan være med til at skabe merværdi for borgerne i en kommune.

Forskning

Arkæologisk forskning på museerne i dag skyldes i høj grad enkeltpersoners indsats. Målet for nye museale arkæologiske enheder er at skabe et miljø, hvor forskning har en fremtrædende plads, således at resultatet i højere grad afhænger af samarbejder og alliancer end af hin enkelte.

Jeg talte engang med en naturvidenskabsmand på en arkæologisk kongres. Han spurgte oprigtigt ind til arkæologers manglende evne til samarbejde. "Er det generelt, at arkæologer ikke kan samarbejde med hinanden?", spurgte han. Han refererede til en litteraturliste, hvor titlerne udelukkende var skrevet af een, højst to forfattere. Som bekendt svarer antallet af forfattere til naturvidenskabelige artikler ofte til antallet af deltagere i en mindre gotisk folkevandring. Det var svært at sige noget til denne kommentar. Forskningsmæssigt beskæftiger jeg mig med ældre stenalder. Gennem det meste af forskningshistorien har forskningsmiljøet omkring ældre stenalder mest af alt mindet om en skyttegravskrig med flere fronter. Skyttegravene var gravet af forskellige skoler, der oftest kun bestod af en person og nogle følgere. Forskningen kommer på den måde i højere grad til at afhænge af de personer der udfører den, end af miljøet på de steder hvor de er ansat. Det er naturligvis en forudsætning, at der skal være plads til at være uenige i spørgsmål, der vedrører arkæologisk forskning, men det er også et faktum, at vi i fremtiden i højere grad skal basere vores forskning på samarbejder.

Vi må til at indstille os på, at skyttegravens dage er talte – hvis vi altså vil have finansieret vores forskning. Fremtidens forskningspenge ligger i brede samarbejder mellem enkelte forskere og et hovedmuseum, eller, endnu bedre, et universitet.

Indenfor disse brede samarbejder kan de arkæologiske museer spille en afgørende rolle. Museerne har siden 1970'erne foretaget de vigtigste og bedste udgravninger, de ved hvilket materiale de har, og de har muligheden for at sætte det ind i den rigtige forskningsmæssige sammenhæng. Problemet med alle de mange 'gamle' udgravninger, som museerne har liggende, kan eventuelt løses ved målrettede samarbejder med universiteterne. På museerne gemmer der sig i læssevis af guldrandede specialeemner, der er relevante for forskningen, og som kan give de studerende en kontakt til museumsverdenen, som kan have indflydelse for deres fremtidige karriere.

Et skridt, der kunne hjælpe dette var, hvis ophavsret til udgravet materiale udelukkende ligger hos det ansvarlige museum. På den måde kan man undgå, at materiale ligger ubearbejdet hen i årtier, fordi enkeltpersoner føler ejerskab over det.

De nationale forskningsstrategier

I forbindelse med den internationale evaluering har KUAS igangsat udarbejdelsen af nationale strategier indenfor de forskellige perioder og anlægstyper. Arbejdsgruppen bag strategien for ældre stenalder, som jeg er medlem af, sendte et spørgeskema ud til alle museer, og vi kunne ikke undgå at blive lidt skuffede, da vi fik besvarelserne tilbage og så hvor lidt stenalder der bliver fundet og udgravet i Danmark. Det er trods alt den første og længste periode i vores forhistorie! Det vil sige, at der er stor risiko for at videreføre ældre stenalders forskningshistorie med enkelte arkæologer, der sidder hist og pist og forsker mere eller mindre uafhængigt af hinanden. Hvis fremtidens stenalderforskning skal have en plads, er det direkte nødvendigt, at det baseres på samarbejde! Og da det er museerne, der finder og udgraver, skal initiativet komme fra os.

Det stod klart for arbejdsgruppen, da vi havde fået læst os gennem de mange besvarelser. Derfor er de første spæde skridt blevet taget til at oprette et netværk af specialister i ældre stenalder, som museer og KUAS kan benytte sig af i forbindelse med forvaltning og forskningsspørgsmål. Sådanne netværk findes allerede indenfor andre perioder, og de bliver vigtige for forskningen og udviklingen af

faget på fremtidens arkæologiske museer. I museumsudredningen er der lagt op til, at sådanne netværk skal centreres omkring hovedmuseerne, men kontakten til universiteterne er endnu vigtigere pga. de studerende, der kan sikre et vækstlag, og universiteternes adgang til de store forskningspuljer.

Man kan også gå et skridt videre end museumsudredningen, og lave en yderligere specialisering af de arkæologiske museer. Der er mulighed for at museer kan opruste indenfor særlige perioder, og at disse museer påtager sig en sekretariatsrolle indenfor de forskellige perioders netværk. Det ville være med til at profilere museerne forskningsmæssigt, og gøre dem mere attraktive politisk set.

Forskningsmidler og forskningscentre

Museumsudredningen lægger op til ændringer af de puljer, museerne kan søge til forskning, blandt andet ved i højere grad at lægge dem ind under kulturministeriets forskningsudvalg. Man behøver ikke være synsk for at forudsige, at det med tiden vil føre til, at der bliver lagt restriktioner på hvem der kan søge disse puljer. Man kunne forestille sig – ligesom det er praksis indenfor flere andre fag – at der hovedsageligt gives penge til projekter, der forvaltes af forskeruddannede, og projekter, der er baseret på samarbejder. Dette er del af en udvikling, hvor arkæologi ikke kan sidde udenfor døren.

På mange museer er der langt mellem arkæologiske ph.d.ere, og det kan godt gå hen og blive et problem for forskningen i fremtiden. Derfor må det være en topprioritet for de arkæologiske museer at få opkvalificeret personalet, så de er klar til de videnskabelige krav der stilles. Flere arkæologer har lange publikationslister, der gør, at de kan blive forskningsvurderede, og nogle kan måske få suppleret det de har lavet med meritordninger, så de ender med en ph.d.-grad.

På Museerne Vordingborg arbejder vi strategisk med forskning i forbindelse med projektet 'Danmarks Borgcenter'. Borgcentret, der er finansieret med planlagt åbning 15. juni 2013, har været gennem en lang proces, hvor forskning har været central i at profilere projektet internt i kommunen, og eksternt til de fonde vi har søgt.

Et vigtigt skridt i den retning har været at starte ph.d.-projekter. Foreløbigt har Borgcentret del-finansieret to igangværende ph.d.'ere i samarbejde med RUC, ligesom der også er en igangværende ph.d. om Vordingborg på Moesgård. Disse skulle gerne følges op af post.doc.-ansættelser efter Borgcentrets officielle indvielse, så forskerbstanden lever op til de krav, fondene for fremtiden vil sætte.

Borgcentrets udvikling og realisering har en afsmittende virkning på resten af museet, også på de arkæologer, der ikke kærer sig stort om borge fra middelalderen. Det faglige miljø er bredere, kommunikationsafdelingen tager sig af alt det, arkæologer i virkeligheden ikke er klædt på til at ordne – layout, planlægning af udstillinger, web etc. – og inden længe skulle det også gerne sørge for nye kontorer. Borgcentret er dermed med til at sætte en standard, som den antikvariske afdeling også nyder godt af.

A-museer og B-museer?

Kritikken af den arkæologiske del af museumsudredningen har blandt andet været, at det vil skabe A- og B-museer, når ansvarsområderne fordeles anderledes, og at de arkæologiske museer vil miste deres lokale forankring.

Hvis vi kigger ud over det arkæologiske landskab i dag, kan vi konstatere, at der allerede er A- og B-museer. Flere museer har et ansvarsområde, der gør, at de kan sikre en meget stor omsætning i forbindelse med bygherrefinansierede undersøgelser. Hvis man fx sammenligner Odense Bys Museer, Museum Sønderjylland og Moesgård Museum med det museum, hvor jeg er ansat, så er der forskelle, hvoraf flere taler til de store museers fordel – blandt andet fordi omsætningen sikrer en bæredygtig bemanning, og at denne bemanning kan bruges i forskningsøjemed. Færre arkæologiske museer vil føre til flere arkæologiske A-museer!

Vi laver en strategisk indsats i forbindelse med forskningen, men det kan ikke skjules, at vores

samlede arkæologiske omsætning måske kun er 10-20 % af det, et stort arkæologisk museum omsætter for. Vi forsøger at skabe et miljø, hvor forskningen ikke kun afhænger af enkeltindivider, og det kræver en stor indsats og politisk velvilje. Men når det er sagt, så har et stort museum et bedre udgangspunkt for at bedrive forskning, simpelthen pga. det faglige miljø, som nødudgravningsarkæologien opbygger.

Den lokale forankring spiller en rolle for arkæologien, ingen tvivl om det. På grund af den nyder faget lokal velvilje, men lokal forankring behøver ikke kun være et spørgsmål om geografi. Vores arkæologiske ansvarsområde dækker blandt andet hele Stevns, der ligger langt fra Vordingborg. Det kræver en ekstra indsats, når det gælder opsøgende arbejde og kontakt til amatørarkæologer. Men det er muligt at opretholde den lokale forankring, på trods af den lange afstand. Det opsøgende arbejde bliver erstattet af et godt samarbejde med de kommunale forvaltninger, og god kontakt til de amatørarkæologiske foreninger. Bygherrer kommunikerer vi hovedsageligt med over telefon og email, så i forhold til dem spiller geografi ikke nogen rolle. Når alt kommer til alt, må man påpege, at de nuværende arkæologiske ansvarsområder næppe var gyldige i forhistorien.

Konklusion

Indtægterne fra nødudgravningsarkæologien bidrager til museernes omsætning. Der er lagt op til, at fremtidens indtægter fra arkæologi skal være adskilt fra det øvrige museums økonomi. Det er et vigtigt skridt på vejen mod et opgør med den forestilling, at arkæologi på museerne udelukkende handler om forvaltning af museumsloven og nødudgravninger. Al arkæologi skal gøre os klogere. Hvis fremtidens forandringer bliver forvaltet efter denne trosætning, uden så meget hensynstagen til lokalpolitik, så skal arkæologien nok få det godt. Og hvad der er godt for arkæologien, er som bekendt også godt for arkæologer.